

KATEGORIJE I BROJČANO STANJE KOLONISTA U SLAVONIJI I BARANJI IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Josip Vrbošić

Pravni fakultet, Osijek

UDK314.72(497.5-11)*191/194*

Pregledni rad

Primljeno: 14. 11. 1996.

Kolonizacija na području županijskih agrarnih ureda u Hrvatskoj bila je na veleposjedima u kotarima: Batina, Darda, Daruvar, Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Nova Gradiška, Orahovića, Osijek, Pakrac, Slatina, Požega, Slavonski Brod, Valpovo, Virovitica i Vukovar, jer je u tim kotarima prema županijskim izvještajima bilo raspoložive zemlje na veleposjedima. Najviše dobrovoljaca i kolonista u međuratnom razdoblju naselilo se u kotaru Virovitica, Slatina i Vukovar. U tim je upravnim jedinicama u velikom postotku uvećan pravoslavni živalj, na račun katoličkog i ostalih konfesija. Brojčano iskazano, dobrovoljaca, kolonista s općim uvjetima, autokolonista, optanata i izbjeglica u prostore sjeveroistočne Hrvatske doseljeno je oko 8 000 s obiteljima. Prema procjeni to je za ovo područje bilo novih oko 30 000 stanovnika. Oni su u većini slučajeva naseljeni u stotinjak agrarnih naseobina – kolonija (74 Slavonsija, 19 Srijem i 7 Baranja). Ta činjenica neizbježno je promijenila agrarnu, ali sigurno i etničku sliku Slavonije, Baranje i Srijema, dakle istočne Hrvatske između dva svjetska rata, što je i bio temeljni cilj srbijanskih vlastodržaca u monarhističkoj Jugoslaviji.

UVOD

Slavonija i Baranja ravničarsko je i pretežno poljoprivredno hrvatsko državno područje na kojemu se, sve do danas, nije uspjelo uspostaviti dugoročno programiran i za poljoprivredu potreban stabilan tijek vlasničko-posjedovnih odnosa. Svaki veći poremećaj u Srednjoj Europi rezultirao je velikim promjenama u narodnosnoj strukturi žitelja kao i u vlasničkim odnosima na ovome tlu. To možemo pratiti od predturskih osvajanja, preko turskog zaposjednuća Slavonije i Baranje, austrijskog oslobođenja iste, jugoslavenske (srpske) kolonizacije, kolonizacije u vrijeme NDH do kolonizacije u socijalističkoj Hrvatskoj. U radu autor zahvaća jedan od segmenata te česte promjene stanovništva, odnosno piše o kolonizaciji između dva svjetska rata.

I. Agrarna reforma između dva svjetska rata u Slavoniji i Baranji

Agrarna reforma u Slavoniji i Baranji između dva rata načela je i u određenom stupnju promijenila zatečene agrarne odnose, ponajviše tako što su velikim posjednicima njemačke i mađarske narodnosti posjedi izvlašteni, parcelirani i podijeljeni mjesnim agrarnim interesentima, kolonistima s općim uvjetima, dobrovoljcima – mjesnim i doseljenim te optantima. U određenoj mjeri zemljom su se u Slavoniji i Baranji opskrbile i osobe izvan spomenutih kategorija, i to na temelju fakultativnog otkupa. Sudbinu vlasnika strane narodnosti doživjeli su i domaći posjednici, no teško je to izraziti kvantitativno i potpuno precizno, jer su izvlašteničke odluke o definitivnoj likvidaciji agrarne reforme donošene redivito u drugoj polovici 30-ih godina ovog stoljeća, često pred početak II. svjetskog rata, tako da arhivska građa o tome nije u potpunosti sačuvana ni sređena.

Agrarnom reformom u Slavoniji i Baranji između dva svjetska rata postignuto je sljedeće:

1. Znatno je zaustavljen veliki agrarno-socijalni pokret od kraja 1918. godine do prve polovice 1919. godine, zahvaljujući obećanjima vladara o pravednoj raspodjeli zemlje kao i stvarnom davanju zemlje u zakup agrarnim interesentima, te je selo u dobroj mjeri pacificirano.
2. Veliki zemljišni posjedi u prvim su godinama bili ograničeni razmjerno visokim maksimumima, a kasnije je i to ograničenje gotovo nestalo zahvaljujući zakonskim "supermaksimumima".
3. Agrarna reforma i propisi o njoj nisu ograničavali količinu zemlje stečene kupoprodajom od bivših vlasnika, tako da ničim nije bilo zabranjeno stvaranje novih velikih posjeda – činjenice radi koje se agrarna reforma i počela provoditi. Hoću reći, trebalo je novim vlastodržcima u dobroj mjeri promijeniti nacionalnu strukturu vlasnika.
4. "Nadjelbom" zemlje u vrlo malim količinama – najviše do osam katastarskih jutara – agrarnim interesentima agrarna je reforma imala više političko i ideološko-propagandno značenje, a u praktičnom smislu "cementirala" je sitnog seljaka i sitno vlasništvo; to je u ekonomskom smislu zasigurno bilo neprihvatljivo za Slavoniju i Baranju, bez obzira na vrlo nizak stupanj razvijenosti same poljoprivrede.
5. Dodjeljivanjem agrarnim interesentima zemlje u zakup stvaran je u Slavoniji i Baranji zakupni sustav, kao jedan od oblika kapitalističke poljoprivrede zastupljen u Zapadnoj Europi. Nažalost, ovdje u vrlo skromnim razmjerima, jer je na taj način podijeljeno malo zemlje.
6. Najizraženiji posljedak provođenja agrarne reforme u Slavoniji i Baranji u dva svjetska rata bilo je koloniziranje osoba iz drugih krajeva na izvlaštene i parcelirane površine veleposjeda.

Koloniziranje osoba u Slavoniju i Baranju otpočelo je već 1919. godine, intenzivno je nastavljeno do 1923. godine, a u mnogo manjem opsegu do 1941. godine. Naime, upravnom reorganizacijom Kraljevine Jugoslavije, odnosno podjelom na banovine 1929. godine, u Savskoj banovini – kamo je spadala i Slavonija (Baranja je pripadala Dunavskoj Banovini, a Srijem dijelom Savskoj, a dijelom Dunavskoj) – otpočela je tzv. unutarnja, banovinska kolonizacija, koja je imala cilj da pregusto naseljene hrvatske krajeve rastereti time što bi se određeni višak seoskog življa preselio u ravničarske krajeve, gdje je još bilo prostora za naseljavanje i gdje je bilo neraspodijeljene veleposjedničke zemlje. Stvaranjem Banovine Hrvatske 1939. godine formalno su doneseni propisi i osnovana tijela koja su trebala kolonizirati pretežno hrvatski narod iz prenapučenih krajeva u manje naseljene. Banovinska kolonizacija nije imala većih uspjeha i mali broj osoba se tada preselio u Slavoniju i Baranju.

II. Doseljenici u Slavoniju između dva svjetska rata – pravna osnovica naseljavanja

Agrarne subjekte u Kraljevini Jugoslaviji klasificirali smo prema tadašnjim osnovnim zakonskim propisima koji su tu problematiku regulirali.

Prethodne odredbe za pripremu agrarne reforme¹ veoma su općenito, članom 9., određivale da će se izvlaštene površine davati onim državljanima koji obrađuju zemlju, a tu zemlju nemaju uopće ili je nemaju u dovoljnim površinama, i to toliko koliko sami sa svojim obiteljima mogu obrađivati. Nadalje, prioritet pri dodjeljivanju zemlje imat će invalidi, udovice i siročad ratnika, vojnici i dobrovoljci koji su se borili za ujedinjenje. Tim se osobama po čl. 14. Prethodnih odredbi zemlja privremeno izdavala u zakup do donošenja Zakona o definitivnoj likvidaciji agrarne reforme. Dakle, prema Prethodnim odredbama ustanovljene su dvije grupe agrarnih interesenata:

1. zemljoradnici s nedovoljno obradive zemlje
2. dobrovoljci – mjesni i kolonisti.

Međutim, Naredba Ministra za agrarnu reformu o utvrđivanju objekata i subjekata agrarne reforme² klasificirala je agrarne subjekte ovako (čl. 6):

1. siromašni zemljoradnici, koji se sa svojim obiteljima isključivo bave zemljoradnjom, a u mjestu svog stalnog boravka:
  - nemaju vlastite zemlje, te rade kao težaci na tuđem posjedu;
  - imaju do 8 jutara vlastite zemlje, a obitelj im broji 5 članova;
  - imaju manje od 10 jutara vlastite zemlje, a obitelj im broji od 6 do 10 članova;

1

Službene novine (Beograd) (u daljnjem tekstu SN), 1919., 11(27.2.).

2

SN (Beograd), 1925., 130(13.6.).

– imaju zemlje manje od jednog jutra po osobi ako im obitelj broji više od 10 članova;

2. seoske zanatlije
3. mjesni dobrovoljci i dobrovoljci kolonisti prema Zakonu o dobrovoljcima
4. četnici prema rješenju Vlade br. 23470, od 13. rujna 1921.
5. kolonisti
6. siromašni optanti i izbjeglice.

Od spomenutih kategorija agrarnih interesenata kolonisti su redovito bili:

1. dobrovoljci – kao naseljenici
2. kolonisti s općim uvjetima
3. optanti
4. autokolonisti.

Ove četiri kategorije agrarnih interesenata napuštale su rodni kraj i naseljavale se u Slavoniji, dok su ostali agrarni interesenti dobivanjem zemlje od obližnjeg veleposjeda redovito povećavali svoje već postojeće posjede.

III. Pojam dobrovoljca

Uredba o dobrovoljcima iz 1919. godine člankom 1. određuje da se dobrovoljcem "smatra svaki državljani Kraljevine SHS koji je kao redov ili podoficir *dobrovoljno* (podvukao J. V.) stupio u srpsku vojsku i to zaključno do 18. novembra 1918. godine, u njoj ostao do demobilizacije ili iz nje bio otpušten redovnim putem kao nesposoban."³ Prema rješenju srpske vlade br. 200 od 28. veljače 1917., a u usporedbi s citiranim članom Uredbe, stječemo dojam da su status dobrovoljca mogle steći samo osobe koje su dobrovoljno pristupile u srpsku vojsku tijekom Prvog svjetskog rata. Međutim, iz zahtjeva upućenih Ministarstvu za socijalnu politiku, status dobrovoljaca tražile su i osobe koje su i u prijašnjim srpskim ratovima dobrovoljno stupile u srpsku vojsku. Davanje dobrovoljačke potvrde i takvim osobama bilo je u skladu sa zacrtanom politikom širenja srpskog stanovništva, ali suprotno tekstu Uredbe o dobrovoljcima. Vjerojatno je i vlada uvidjela taj nesklad, te je stoga Narodna skupština krajem 1921. godine donijela Zakon o dobrovoljcima,⁴ koji ponovno, u članku 1, "stav" 1., prepisuje čl. 1. Uredbe, ali zato članku 1. dodaje st. 2. koji tek tada zapravo unosi pravne mogućnosti široke zloporabe pri ishodu dobrovoljačke potvrde jer: "Pored imenovanih kategorija dobrovoljaca mogu se rešenjem Mi-

3

Agrarna reforma – uredbe, naredbe i raspisi. Ministarstvo za agrarnu reformu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, I. knjiga (u daljnjem tekstu AR-I), Zagreb 1920., str. 263.

4

SN (Beograd), 1922., 66(24.3.).

nistra Vojnog i Mornarice, a po odobrenju Ministarskog Saveta priznati za dobrovoljce i druga lica za koja bude utvrđeno, *da su svojim radom i požrtvovanjem pomogli ostvarenju narodnog oslobođenja i ujedinjenja načinom istim ili sličnim onome, predviđenom u prethodnom stavu* (podvukao J. V.).

Priznavanje dobrovoljačkog statusa još je više razradio Zakon o dobrovoljcima iz 1928. godine⁵ formulacijom da je dobrovoljac i onaj "koji je do rata 1912. godine ili u ratovima od 1912. godine do 5. novembra 1918. godine svojevajno, aktivnim učešćem skopčanim sa požrtvovanjem, pomogao ostvarenju narodnog Oslobođenja i Ujedinjenja" (čl. 1, st. 2). Provođenjem tog zakona i ostalih propisa koji su se djelomice bavili dobrovoljačkom problematikom dobrovoljački status priznat je i mnogim drugim osobama. Tako je Pravilnikom Ministarstva vojske i mornarice za izvršavanje Zakona o dobrovoljcima od 1. prosinca 1928. godine, s izmjenama br. 9491 od 6. ožujka 1930. godine,⁶ propisano da se po čl. 1. Zakona o dobrovoljcima imaju dobrovoljcima smatrati:

1. osobe koje su kao podanici drugih država svojevajno stupile u srpsku ili crnogorsku vojsku za ratova 1875.-1877., 1885.-1886., 1912.-1911. i 1914. godine, zaključno s 5. studenim 1918. godine, a sudjelovale su u borbama i ratnim operacijama ili su bile na drugim vojnim dužnostima u srpskoj ili crnogorskoj vojsci;
2. osobe koje su kao strani podanici tijekom posljednjeg rata, ali najkasnije do kraja 1917. godine, stupile u srpsku žandarmeriju, pa su tada kao žandari stupile ili su bile određene za borbene jedinice srpske vojske i tada kao borci sudjelovale u borbi za oslobađanje i ujedinjenje;
3. osobe koje su sa svojom stokom i komorom uzete u vojnu službu pri prijelazu srpske vojske u Srijemu, odnosno srpske i crnogorske vojske u Bosni tijekom Prvog svjetskog rata, i u toj su službi dobrovoljno ostale do kraja mobilizacije, odnosno do kraja rata;
4. osobe koje su kao podanici bivše Srbije i Crne Gore svojevajno stupile u srpsku i crnogorsku vojsku u navedenim ratovima, a u vrijeme stupanja u vojsku nisu bile vojni obveznici, kao stalno nesposobne, maloljetne ili s navršениh 62 godine života;
5. strani, srpski ili crnogorski državljani "koji su do rata 1912. godine svojevajno aktivnim učešćem i uspešnim radom skopčanim sa požrtvovanjem odnosno opasnostima po život i imovinu očevitno potpomogli i doprineli ostvarenju našeg narodnog oslobođenja i ujedinjenja, kao i svaki onaj strani podanik, koji je u ratovima od 1912. do 5. novembra 1918. godine na isti način

---

5

SN (Beograd), 1928., 222(24.9.).

6

Zakon o likvidaciji agrarne reforme na velikim posedima s komentarom i potrebnim zakonima agrarne reforme. Beograd 1931., str. 124.

svojim aktivnim učešćem i uspješnim radom pomogao i doprineo našem narodnom oslobođenju i ujedinjenju";⁷

6. svi ustanici iz ratova 1875.-1878. godine, koji su rođeni zaključno sa 1860. godinom, a bili su živi još 30. ožujka 1924. godine.

Mogućnosti za dobivanje dobrovoljačkih potvrda bile su po svemu navedenom goleme, a potrebnu se potvrdu moglo pribaviti i samo izjavama svjedoka. Takva zakonska rješenja neizbježno su uzrokovala velike probleme u politici odabiranja i davanja prioriteta osobama koje su željele preseljenje u druge krajeve. Te i takve "kaučuk" norme faktično su omogućile svakome tko je htio podnošenje molbe za dobrovoljačku kompetenciju.

IV. Broj dobrovoljaca i njihov položaj na nadijeljenoj zemlji

Prema izlaganju ministra vojske i mornarice u Narodnoj skupštini, na Solunskom je frontu do kraja rata sudjelovalo 32 219 dobrovoljaca;⁸ od toga iz Hrvatske 10 343, Bosne i Hercegovine 10 933, Vojvodine 4 776, Slovenije 207, Crne Gore 219 i Čehoslovačke 208, što ukupno iznosi 26 717. Preostalih 5 502 dobrovoljaca bili su povratnici iz Rusije i Amerike, no njihova zavičajnost nije bila utvrđena.

Dakle, iz hrvatskih zemalja, prema tim podacima, na Solunskom frontu bilo je ukupno 10 343 dobrovoljca, ne računajući udio boraca navedenih u broju od 5 502, odnosno povratnika iz Rusije, čija zavičajnost nije bila utvrđena. Prema tim podacima iz Hrvatske je bila trećina svih dobrovoljaca.

U proljeće 1919. godine vlada je počela dijeliti zemlju agrarnim interesentima, pa tako i dobrovoljcima. Prva proljetna i druga jesenska raspodjela zemlje tijekom 1919. godine nije zadovoljila dobrovoljce. "Mnogi od njih ostali su bez zemlje, a i bez druge, pa i najnužnije pomoći dok se ne snađu u novim prilikama. Zato su se mnogi osjećali prevareni i izigrani. Pred jesenju diobu zemlje 1919. godine nezadovoljstvo kod dobrovoljaca je toliko poraslo da su se počeli sve češće solidarisati s narodnim snagama u zemlji."⁹ Tada je vlada uvidjela da neudovoljavanjem dobrovoljačkim zahtjevima za zemljom gubi golemu moralnu prednost stečenu još u vrijeme rata, pa je stoga na brzinu, preko Ministarstva za agrarnu reformu, izdan raspis br. 4842 od 8. rujna 1919. godine,¹⁰

7

Isto, str. 125.

8

Isto, str. 246.

9

M. Erić, *Agrarna reforma u Jugoslaviji 1918-1941. god.*, Veselin Masleša, Sarajevo 1958., str. 247.

10

Isto, str. 247.

kojim se Agrarnim direkcijama i županijskim agrarnim odborima određivalo da se svim dobrovoljcima, bez obzira na njihovo imovinsko stanje, dodijeli u besplatni zakup po 5 hektara zemlje borcima i 3 hektara neborcima, i to po mogućnosti u mjestima u kojima će nakon definitivne provedbe agrarne reforme moći steći vlasništvo nad zemljom. Ishitrena vladina odluka uzrokovala je još veći pritisak na siromašni agrarni fond te je isključila ostale agrarne subjekte. Ona je pogodovala ponajprije lokalnim dobrovoljcima u Vojvodini i Slavoniji, gdje je zemlje za raspodjelu bilo i ponajviše. "Ostali, ukoliko su i dobili zemlje, izdali su je odmah u podzakup okolnim bogatijim seljacima. Zbog toga se javilo nezadovoljstvo na drugoj strani, među agrarnim interesentima koji nisu bili dobrovoljci, tako da je prijetila opasnost da se već na prvim koracima, kompromituje sama agrarna reforma."¹¹

Veći dio seljaštva koji je posjedovao dovoljno zemlje, a posebno seljaci s nedovoljno obradive zemlje te bezemljaši i agrarni proletarijat, koji je sezonski bio zaposlen na veleposjedu, zbog tih su postupaka počeli zavidjeti dobrovoljcima i mrziti ih. Antipatija prema dobrovoljcima stvarala se na mišljenju da su dobrovoljci uljez na zdravom tkivu te da im oni oduzimaju zemlju koja bi prema gospodarstvenim i socijalnim kriterijima trebala pripasti i njima, sezonskim radnicima. Napominjem da je pritom bio važan i nacionalni element, jer je seljaštvo u Slavoniji bilo pretežno hrvatske, ponešto srpske, mađarske i njemačke narodnosti, a dobrovoljački je element pretežno bio srpski. U inače nacionalno nesređenim prilikama u staroj Jugoslaviji bio je to dovoljan motiv za teška razračunavanja na terenu, tim više što svi dobrovoljci nisu bili podjednako tretirani. Za tretman dobrovoljaca indikativan je tako istup Grge Anđelinovića u Narodnoj skupštini, koji je rekao: "... dok u Hrvatskoj i Slavoniji ja mogu da kažem da su agrarni interesenti progonjeni i da je sprovođenje agrarne reforme bilo upereno specijalno protiv dobrovoljaca Hrvata. Svaki je hrvatski dobrovoljac bio izbačen od gospodina ministra kao dvostrani izdajica. Preko 300 hrvatskih dobrovoljaca koji su došli iz Nove Selandije tražilo je zemlju i dobili su je, ali najgoru, i njima je kazato – neka vam pomognu oni, za koje ste se vi borili."¹²

V. Kolonisti s općim uvjetima

Dobrovoljci-kolonisti bročano su najzastupljeniji dio kolonista preseljenih u Slavoniju, a zatim su to kolonisti s općim uvjetima. Njima nije posvećivana osobita pozornost kao dobrovoljcima-kolonistima, tako da su zbog nedostatka propisa koji bi određivali njihov položaj oko dodjeljivanja zemlje i na dodijeljenoj zemlji često u praksi korišteni opći propisi o agrarnoj reformi i propisi o do-

11
Isto, str. 247.

12
Stenografske beleške Narodne skupštine Kraljevine Srba i Hrvata, redovan saziv za 1926./27., Peti redovni sastanak od 28. 10. 1926., I knjiga, Beograd, str. 61.

brovoljcima. Kolonistima s općim uvjetima smatrani su i dobrovoljci u slučaju kada bi kao dobrovoljci dobivali zemlju u ime dobrovoljačke kompetencije agrarnom reformom i na tu se zemlju naselili, iako je kasnijim pregledom dobrovoljačkih potvrda utvrđeno da su one neistinite. U tim slučajevima zemlja im je ostavljena, samo su gubili dobrovoljački status, a time i pravo da država za njih snosi konačnu odštetu.

Kolonisti s općim uvjetima ponajvećma su bili osobe koje nisu imale dovoljno zemlje u svom kraju, a bili su državljani Kraljevine SHS. Oni su postajali zakupnici veleposjedničke zemlje, a osim zakupnine bili su dužni plaćati državni porez, općinske namete i ostala davanja povezana s posjedom zemljišta. U sličnom položaju glede obveza bili su i mjesni agrarni interesenti. Zakupni odnos na dobivenom zemljištu potrajao je sve do donošenja Zakona o likvidaciji agrarne reforme na velikim posjedima, te je prema čl. 71. tog zakona 30. 9. 1931. kolonistima preostalo plaćanje zakupnine. Od 1. 10. 1931. kolonisti kao agrarni subjekti plaćali su određene iznose anuitete Privilegiranoj agrarnoj banci ili izravno bivšem vlasniku, a zemlja je prelazila u njihovo vlasništvo.

VI. Autokolonisti

Osim kolonista čije je preseljenje i nadjeljivanje zemljom u Slavoniji organizirala država, čest slučaj bio je i da su pojedinci napuštali rodni kraj i privatnim vezama dolazili u Slavoniju, nastanjujući se na veleposjedničkoj i drugoj slobodnoj zemlji. To je zapravo bilo okupiranje zemljišta. Na to vlasti nisu odmah reagirale protjerivanjem, nego su kasnijim zakonskim propisima ti naseljenici po pravima i obvezama izjednačeni s mjesnim agrarnim interesentima. Ti autokolonisti dolazili su u Slavoniju pretežno iz prenapučenih hrvatskih krajeva, tako da agrarne vlasti zbog toga nisu bile osobito zainteresirane za njih, jer se "u globalu" nisu uklapali u nacionalni aspekt kolonizacije. U kategoriju autokolonista ubrajamo i optante i izbjeglice iz Mađarske i Rumunjske u Kraljevinu SHS. Prema našim podacima, optanti su se pretežno naseljavali u Baranju te u vrlo malom broju u Slavoniju. Za stjecanje vlasništva na dobivenoj zemlji vrijedili su i za njih isti propisi kao i za mjesne agrarne interesente.

VII. Brojčano stanje dobrovoljaca i kolonista u Slavoniji, Baranji i dijelu Srijema

Prema istraživanjima dr. Zdenke Šimončić-Bobetko, dr. Nikole Gaćeše i našim vlastitim, načinili smo tablice novodoseljenih osoba u slavonsko-baranjsko-srijemskim kotarima, kao i popis poznatih nam naseobina – kolonija. To prikazujemo sljedećim tablicama:

Prema nepotpunim podacima u Baranju je aproksimativno na poznatih sedam kolonija naseljeno 400 obitelji. Podaci su donekle poznati za Švajcarnicu (50 obitelji), Uglješ (115 obitelji), Žido Pusta (70 obitelji), a za ostale kolonije ne-

mamo precizne podatke. Ukoliko tome pridodamo i vjerojatne 573 optantske obitelji (dijelom naseljene u Kamenac), mogli bismo s velikom vjerojatnošću ustvrditi da se broj novodoseljenih u kotaru Dardi i uopće u Baranji kretao oko 1000 obitelji.

Tablica 1
Nadijeljeni agrarni subjekti (u jutrima)

Kotar	Mjesni interesenti		Dobrovoljci		Kolonisti s općim uvjetima		Autokolonisti		Optanti	
	broj	površina	broj	površina	broj	površina	broj	površina	broj	površina
Daruvar	277	648	141	674	-	-	-	-	-	-
D. Miholjac	1 874	6 894	420	3 169	69	549	76	284	-	-
Đakovo	1 205	2 937	50	411	50	160	-	-	-	-
Našice	2 033	5 014	208	1 569	274	1 344	113	285	-	-
N. Gradiška	23	37	11	80	-	-	-	-	-	-
Osijek	4 014	14 259	428	3 292	47	230	33	112	3	17
Pakrac	518	980	103	455	-	-	-	-	-	-
Slatina	2 432	7 787	411	3 531	75	580	175	723	1	7
Sl. Brod	24	27	9	52	-	-	-	-	-	-
Požega	2 397	4 268	177	1 276	36	219	40	130	-	-
Valpovo	3 078	7 767	336	2 588	139	1 165	146	801	-	-
Virovitica	3 179	9 916	1 108	8 391	361	2 120	150	468	-	-
Ukupno	21 054	60 534	3 402	25 488	1 051	6 357	733	2 803	4	24

Izvor: Zdenka Šimončić-Bobetko, *Agrarna reforma u sjevernoj Hrvatskoj 1918.-1941. godina. (Pravno-ekonomska analiza)*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1987., 392-397.

Tablica 2
Prema podacima Nikole L. Gaćeše, na području Srijema, odnosno kotara Vukovar, od 24 kolonije 19ih je bilo bazirano u kotaru Vukovar, a zemlju su dobili slijedeći nadijeljenici:

1.	Mjesni agrarni interesenti	16 653	(82,15%)
2.	Mjesni dobrovoljci	1 862	(9,18%)
3.	Dobrovoljci naseljenici	888	(4,37%)
4.	Kolonisti i autokolonisti	730	(3,62%)
5.	Optanti i izbjeglice	139	(0,68%)
Ukupno		2 270	(100%)

Izvor: Nikola Gaćeša, *Agrarna reforma i kolonizacija u Sremu 1919.-1941.*, Institut za izučavanje istorije Vojvodine, Novi Sad 1975., str. 305

Tablica 3

Popis agrarnih naseobina na području agrarnog referenta u Osijeku¹³

Red. broj	Naziv	Porezna općina	Kotar
1.	Adolfovac	Retfala	Osijek
2.	Brešće	Retfala	Osijek
3.	Tenjski Antunovac	Tenja	Osijek
4.	Livana	Čepin	Osijek
5.	Paulin Dvor	Hrastin	Osijek
6.	čepinski Martinci	Čepin	Osijek
7.	Kitišanci	Valpovo Vanj.	Valpovo
8.	Novaki	Bizovac	Valpovo
9.	Gorica	Valpovo Vanj.	Valpovo
10.	Hrkanovci	Trnava	Đakovo
11.	Rudolfovac	Podgorač	Našice
12.	Ličani	Podgorač	Našice
13.	Ličko Novo Selo	Našice Vanj.	Našice
14.	Gabrijelovac	Sušine-Đurđenovac	Našice
15.	Teodorovac	Klokočevci	Našice
16.	Brezik	Našice Vanj.	Našice
17.	Kravlje	Klokočevci	Našice
18.	Karlovac	Feričanci	Orahovica
19.	Vel. Vučkovac	Koška	Našice
20.	Brezovica	Gradina	D. Miholjac
21.	Krunoslavje	Donji Miholjac	D. Miholjac
22.	Gloždije	Donji Miholjac	D. Miholjac
23.	Bockovci	Donji Miholjac	D. Miholjac
24.	Cret	Viljevo	D. Miholjac
25.	Blanje	Viljevo	D. Miholjac
26.	Ilma Dvor	Čađavica	Slatina
27.	Dravica	Čađavica	Slatina
28.	Martinci	Podravska Moslavina	D. Miholjac
29.	Orešnjak	Podravska Moslavina	D. Miholjac
30.	Zidina	Gornji Miholjac	Podr. Slatina
31.	Petrovo Selo	Gornji Miholjac	Slatina
32.	Greda	Sopje	Slatina
33.	Brebrovac	Sopje	Slatina
34.	Dubravka Noskovačka	Sopje	Slatina
35.	Petrovac	Nova Bukovica	Podr. Slatina
36.	Poreč	Bekteže	Požega
37.	P. Aleksandrovac	Velika	Požega

Tablica 3 (nastavak)
Popis agrarnih naseobina na području agrarnog referenta u Osijeku

Red. broj	Naziv	Porezna općina	Kotar
38.	Treštanovci	Tekić-Jakšić	Požega
39.	Zabara	Podravska Moslavina	D. Miholjac
40.	Milanovac	Nova Bukovica	Orahovica
41.	Pepelana	Suhopolje	Virovitica
42.	Suhopolje	Suhopolje	Virovitica
43.	Čemernica	Suhopolje	Virovitica
44.	Ovčara	Suhopolje	Virovitica
45.	Međugorje	Suhopolje	Virovitica
46.	Brezovo polje	Lukač	Virovitica
47.	Cabuna	Cabuna	Virovitica
48.	Gačište	Cabuna	Virovitica
49.	Novo Obiličevo	Cabuna	Virovitica
50.	Brezovica	Marijanci	D. Miholjac
51.	Sokol podr.	Gradina	Virovitica
52.	Karađorđevo	Gradina	Virovitica
53.	Mitrovica	Gradina	Virovitica
54.	Hađićevo	Gradina	Virovitica
55.	Gradina	Gradina	Virovitica
56.	Majkovac Podravski	Gradina	Virovitica
57.	Rit	Lukač	Virovitica
58.	Djelka	Lukač	Virovitica
59.	Ada	Lukač	Virovitica
60.	Katinka	Lukač	Virovitica
61.	Zrinj	Lukač	Virovitica
62.	Neteča	Lukač	Virovitica
63.	Srpska Bukovica	Srpska Bukovica	Virovitica
64.	Brijest	Jakšić	Požega
65.	Žiroslavlje	Cabuna	Virovitica
66.	Jova reka	Srpska Bukovica	Virovitica
67.	Jesenik	Srpska Bukovica	Virovitica
68.	Okrugljača	Srpska Bukovica	Virovitica
69.	Divoš	Tenja	Osijek
70.	Jovanovac	Jovanovac	Osijek
71.	Bele Klade	Vuka	Osijek
72.	Bara	Novi Čepin	Osijek
73.	Okrugljača	Novo Valpovo	Valpovo
74.	Čokadinci	Budimci	Osijek

Popis kolonija u kotaru Vukovar:

Ada, Velika Mlaka, Vukovar predgrađe, Gaboš, Gornjak, Đeletovci, Ivanci, Klisa, Križevci, Petrova Slatina (Lanka), Lipovača, Ludvinci, Lužac, Palača, Podrinje, Silaš, Solnok (Žarkovci), Srijemska Rača, Šodolovci.¹⁴

Popis kolonija u Baranji:

Švajcarnica, Uglješ, Žido Pusta, Đurđevo Polje, Majške Međe, Krčevina, Zornice.¹⁵

Rezimirajući, možemo reći da je na području Slavonije sa Srijemom naseljeno 4 290 obitelji dobrovoljaca, zatim 2 514 kolonista i autokolonista te 143 optanta i izbjeglice (izbjeglice su bile pretežno iz Istre). Dodamo li ovom dosta preciznom podatku od 6 947 obitelji, očekivani broj koloniziranih u Baranju, a to je oko 1 000 obitelji, možemo s velikom vjerojatnošću konstatirati da je na prostor panonske Hrvatske između dva svjetska rata doseljeno oko 8 000 obitelji, zahvaljujući agrarnoj reformi i kolonizaciji. Uzmemo li, nadalje, da je prosječna obitelj imala 4 člana, možemo onda s velikom sigurnošću reći da je na prostor sjeveroistočne Hrvatske naseljeno preko 30 000 osoba, i to u golemoj većini onih srpske nacionalnosti. Sigurno nije slučajno što je njihov najveći broj doseljen na područje kotara Vukovar i Virovitica. To su, po svemu sudeći, bile početna i završna točka srpskih krakova odnosno prostor potencijalne okupacije.

ZAKLJUČAK

Državna kolonizacija koja se u Slavoniji provodila preko Ministarstva za agrarnu reformu u Beogradu i njemu podređenih organa – Agrarne direkcije u Zagrebu i županijskog agrarnog ureda u Osijeku, imala je za cilj da se što više zemlje dodijeli dobrovoljcima, kako mjesnim tako i kolonistima, u znak zahvalnosti za prijelaz u srpsku vojsku tijekom Prvog svjetskog rata te da u novoj državi te osobe budu jedan od stupova pravnog i političkog sustava, inauguriranog prvoprosinačkim aktima 1918. godine. Osim brojčane supermacije pred ostalim kolonistima, dobrovoljci su u pravima i ekonomskim pogodnostima na dobivenoj zemlji bili umnogome ispred ostalih doseljenika. To se vidjelo po tome što su oni za "dobrovoljačku kompetenciju" (borci 5 hektara, neborci 3 hektara) dobivali besplatan prijevoz osoba i stoke te određene pogodnosti u dobivanju kredita za podizanje gospodarskih i stambenih zgrada. Ostali preseljenici samo su iznimno imali besplatan prijevoz, a za ostalo su se sami morali snalaziti.

Seljaci iz okoline veleposjeda te radnici na veleposjedu (pretežno Mađari i Nijemci) s velikim su oprezom prihvaćali na mjestu naseljenja, privilegirani po-

14

N. Gaćeša, n.dj., str. 228-302.

15

Josip Vrbošić, *Kolonizacija u Slavoniji i Baranji*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Osijek, 1986., str. 217-232.

ložaj dobrovoljaca glede dobivanja zemlje utemeljen u zakonskoj regulativi. Naime, poljoprivredni radnici na veleposjedu i okolni seljaci gledali su u dobrovoljcima okupatore svoje zemlje. Takvom stavu autohtonog stanovništva išlo je u prilog i često mijenjanje (revizija) popisa nadijeljenih dobrovoljaca na istom veleposjedu, odnosno njihovo prihvaćanje zemlje a nenaseljavanje, te izdavanje tih istih parcela u napolicu okolnim seljacima, koji ionako nisu imali dostatno svoje zemlje.

Kolonizacija na području županijskih agrarnih ureda u Hrvatskoj bila je na veleposjedima u kotarima: Batina, Darda, Daruvar, Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Nova Gradiška, Orahovica, Osijek, Pakrac, Slatina, Požega, Slavonski Brod, Valpovo, Virovitica i Vukovar, jer je u tim kotarima, prema županijskim izvještajima, bilo raspoložive zemlje na veleposjedima. Najviše dobrovoljaca i kolonista u međuratnom razdoblju naselilo se u kotaru Virovitica, Slatina i Vukovar. U tim je upravnim jedinicama u velikom postotku uvećan pravoslavni živalj na račun katoličkog i onog ostalih konfesija.

Dobrovoljci su se redovito naseljavali u većim skupinama kako bi prijevoz bio jeftiniji. Nova odredišta, mjesta stanovanja, dobivali su uz već postojeća naselja (ili su na veleposjedu osnivana nova – agrarne naseobine) kao i kolonisti, dok su se autokolonisti naseljavali u već postojeća naselja, ili su osnivali nova, koja su nazvana privatne naseobine.

Unatoč agrarnim povlasticama koje su propisi o agrarnoj reformi i kolonizaciji davali dobrovoljcima, a u mnogo manjoj mjeri i ostalim kolonistima, njihova stvarna gospodarska pozicija u novim životnim uvjetima nije bila najpovoljnija. Naime, doseljene osobe nisu navikle na intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju koja je ondje postojala (bar na nekim veleposjedima), zatim na običaje i način života starosjedilaca, a nalazeći se u okruženju autohtonog žiteljstva koje je na njih gledalo sve prije negoli prijateljski, zasigurno od velikih obećanja, ponavljanih osobito u predizborno vrijeme, nije ostalo mnogo. Zato i u dobrovoljaca nije bio rijedak slučaj da su već dobivenu i naseljenu zemlju napuštali, ostavljajući je u napolicu domaćim stanovnicima, a oni sami vraćali su se u rodni kraj.

Brojčano iskazano, u prostore sjeveroistočne Hrvatske doseljeno je oko 8 000 dobrovoljaca, kolonista s općim uvjetima, autokolonista, optanata i izbjeglica s obiteljima. Prema procjeni, to je za ovo područje bilo približno novih 30 000 stanovnika. Oni su u većini slučajeva naseljeni u stotinjak agrarnih naseobina – kolonija (74 Slavonija, 19 Srijem i 7 Baranja). Ta činjenica neizbježno je promijenila agrarnu, ali sigurno i nacionalnopolitičku sliku Slavonije, Baranje i Srijema između dvaju svjetskih ratova.

CATEGORIES AND NUMBERS OF COLONISTS IN SLAVONIA AND BARANJA BETWEEN THE TWO WORLD WARS

Josip Vrbošić

Faculty of Law, Osijek

Colonization within the area of regional (županijski) land offices in Croatia existed in the following districts: Batina, Darda, Daruvar, Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Nova Gradiška, Orahovića, Osijek, Pakrac, Slatina, Požega, Slavonski Brod, Valpovo, Virovitica and Vukovar, because, according to regional reports, there was free land to be found on estates in these districts. The greatest number of volunteers and colonists between the two wars were settled in the districts of Virovitica, Slatina and Vukovar. In these administrative units there was an increase of the Orthodox population, at the expense of the Catholic and other religions. In terms of numbers, there were some 8000 volunteers, colonists with general conditions, optants, and refugees that moved with their families into the north-eastern part of Croatia, which, according to estimates, amounted up to 30000 new inhabitants in the area mentioned. They were mostly settled in about one hundred land settlements - colonies (74 in Slavonia, 19 in Srijem and 7 in Baranja), thus inevitably changing the agrarian, but also the ethnic picture of Slavonia, Baranja and Srijem, i.e. eastern Croatia between the wars, which was, in fact, the main goal of the Serbian rulers in monarchist Yugoslavia.

KATEGORIEN UND ZAHL DER SIEDLER IN SLAWONIEN UND DER BARANJA ZWISCHEN DEN WELTKRIEGEN

Josip Vrbošić

Fakultät der Rechte, Osijek

Die Kolonisierung kroatischer Landgebiete zwischen den beiden Weltkriegen verlief auf Großgrundbesitzen folgender Verwaltungsbezirke: Batina, Darda, Daruvar, Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Nova Gradiška, Orahovica, Osijek, Pakrac, Slatina, Požega, Slavonski Brod, Valpovo, Virovitica und Vukovar. Laut der in den Landwirtschaftsbehörden der einzelnen Gespanschaften angefertigten Berichte stand auf den Großgrundbesitzen der genannten Verwaltungsbezirke unbebautes Land zur Verfügung. Die meisten freiwilligen Zuzügler und Siedler ließen sich in der Zwischenkriegszeit in den Bezirken Virovitica, Slatina und Vukovar nieder. In diesen Verwaltungseinheiten kam es zu einem großen Anstieg des orthodoxen Bevölkerungsteils, auf Kosten von Katholiken und Mitgliedern anderer Konfessionen. Zahlenmäßig waren es etwa 8000 Freiwillige, Siedler, die die allgemeinen Ansiedlungsbedingungen erfüllten, Autokolonisten, Siedlungsanwärter und Flüchtlinge, die mitsamt ihren Familien in den Raum Nordostkroatiens einwanderten. Laut Schätzungen bedeutete dies etwa 30.000 neu hinzugezogene Einwohner für diesen Landesteil. In den meisten Fällen siedelte man sie in landwirtschaftlichen Kolonien an, derer es insgesamt einhundert gab: 74 in Slawonien, 19 in Srijem (Syrmien) und 7 in der Baranja. Dieser Tatbestand veränderte unweigerlich nicht allein die landwirtschaftliche, sondern sicherlich auch die ethnische Lage in Slawonien, der Baranja und in Srijem, d.h. Ostkroatien zwischen den beiden Weltkriegen – was auch das Ziel der serbischen Machthaber im monarchistischen Jugoslawien gewesen war.